

Jela MAREŠIĆ

Zavod za lingvistička istraživanja HAZU, Zagreb

O OSTACIMA KAJKAVSKOGA VOKATIVA

U članku se govori o rijetkim primjerima uporabe vokativa u kajkavskim govorima. Iako se vokativ u najvećem dijelu kajkavskih govora izjednačio s nominativnim oblikom, ipak se kod nekih kategorija imenica u ekspresivnoj uporabi mogu pojaviti i posebni oblici za vokativ.

Postoje različite definicije vokativa, neki ga autori čak ne uvrštavaju u popis padeža zbog njegova nezavisna položaja u rečenici. Ovdje možemo definirati vokativ kao nezavisan padež (kao i nominativ) koji služi za izravno obraćanje komu, pozivanje koga i sl. On je izvan konstrukcije rečenice i može stajati u bilo kojem njenom dijelu. U hrvatskom jeziku ta je odvojenost u pisanom obliku izražena zarezom, a u govoru se vokativ ističe posebnom intonacijom i intenzitetom. Osim oznake onoga kome se obraćamo, vokativom se često izražava i osobni stav govornika te najrazličitiji osjećaji od ljubavi, divljenja, čuđenja do mržnje i neprijateljstva prema osobi kojoj se obraćamo. Osobni se stav i navedeni osjećaji najčešće ističu intonacijom, ali i drugim jezičnim sredstvima kao npr. hipokoristicima, umanjenicama, uvećanicama i sl.

Većina je europskih jezika izgubila posebne oblike za vokativ, a u hrvatskom se književnom jeziku on još uvijek dobro čuva, tako da većina imenica ima posebne nastavke za taj padež. Međutim, i u suvremenom se hrvatskom književnom jeziku (pogotovo u razgovornom stilu) sve više rabi nominativni oblik na mjestu vokativa. U novijih je hrvatskih pisaca u normalnom obraćanju češći nominativni nastavak *-a*, a vokativni nastavak *-o* sve više poprima stilski izrazitije osjećajno obilježje (Babić—Brozović... 1991:583). Slično je u čakavskim govorima. U mnogima se od njih rabi poseban oblik za vokativ (usp. npr. Finka 1977:103,104 i Finka—Šojat, 1968:164,166), iako se za izravno obraćanje na njegovu mjestu kao i u književnom jeziku može pojaviti nominativ.

U kajkavskom je dijalektu stanje drugačije. U literaturi se često može pročitati da u pojedinim kajkavskim govorima nema vokativa. Tako npr. J. Jedvaj u raspravi o bednjanskom govoru kaže da vokativa nema, a ako se koji rijetko čuje, to je preuzeto

iz književnoga jezika (Jedvaj 1956:295). Sličnu tvrdnju imamo i u opisu imeničkih morfoloških sustava u govoru Črečana (Kalinski 1987:47), te u opisu zelinskoga tipa govora u kojemu se navodi da su vokativni oblici (za m. r.) jednaki nominativnim (Kalinski—Šojat 1973:29).

I u djelima kajkavskih pisaca već u 16. i 17. stoljeću gotovo redovito nalazimo u uporabi nominativni oblik u službi vokativa. Tako u pjesmarici Jurja Ščrbačića (17. st.) čitamo stihove:

*O Marija, Mati Božja, cvet nebeski ino roža
k tebe kriči duša moja, ar se muči bez pokoja.*

i

O, gospoja i kralica, kaž' nam svetlost tvoga lica
(Hrvatski kajkavski pisci II, 1977:349) te u Prekomurskoj pjesmarici (iz 1593? god.)

*Zorja moja, zorja prvoga vremena,
ne zabi se z mene, z mojega imena.*

(Hrv. kajk. pisci I, 1977:244).

U prekrasnoj kajkavskoj pučkoj pjesmi nalazimo nekoliko nominativa u službi vokativa kojima se pučki pjesnik nježno obraća Isusu:

*Lepa moja ti rožica,
Mili sinek moj,
Kak dišeča fiolica,
Dragi golub moj,
Moj lilijum lepi, beli,
Vesel mi budi,
O, ti klinčec moj zeleni,
Slatko zavusni...*

(Hrv. kajk. pisci I, 1977:189–190).

Iako su vrlo rijetki primjeri uporabe posebnih vokativnih oblika u djelima kajkavskih pisaca, ipak ih ima. No, to su većinom okamenjeni oblici kao *Bože*, *Jezuše* i sl. Tako primjerice u već spomenutoj pjesmarici Jurja Ščrbačića nalazimo vokative *vi*lo, *Bože* u stihovima: *Ah, Bože, smiluj se, jur je smrti vreme* (Hrv. kajk. pisci II, 1977: 343) i *Prvo, vilo, ako bi me ti odurila* (isto, 346).

Z. Junković smatra da je gubljenje vokativa posljedica slabog funkcionalnog učinka: svaka je vijest upućena sugovorniku, te je suvišno isticati posebnim nastavkom ono što proizlazi iz govorne situacije (Junković 1972:130). Osim toga, na gubitak je kajkavskoga vokativa moglo utjecati i izbjegavanje alternacije osnove nakon dodavanja vokativnog nastavka *-e* za muški rod. Stavljanjem imenice u nominativ izbjegava se palatalizirana osnova koja nije znakovita za kajkavsku deklinaciju, tako npr. *čovjek božji, kaj to delaš*, umjesto **čoveče božji*...

No, ipak, u nekim izvornim kajkavskim govorima nalazimo ostatke posebnih oblika za vokativ, ali samo kod nekih kategorija imenica i u određenim slučajevima. Veoma je malo općih imenica koje mogu imati poseban vokativni nastavak *-o* ili *-e*. Tako ga u pojedinim podravskim govorima imaju neki rodbinski nazivi. Primjerice, imenice

muškoga roda *kam* i *brat* mogu imati vokativ *kāmę*, *brāęę* (Podravske Sesvete). I neke imenice ženskoga roda koje označavaju rodbinske odnose u sesvetskom govoru mogu imati vokativ na -o. Tako imamo: N *čęča* 'starija sestra', V *čęčo*, N *strīna*, V *strīno*, N *vīnja*, V *vīnjo*, a takav nastavak imaju i neke imenice muškoga roda na -a: N *bāča* 'stariji brat', V *bāčo*, N *jāpa* 'otac', V *jāpo*. Ti se vokativi rabe u osjećajno naglašenu govoru, u slučaju kad se govornik nekome obraća s povjerenjem, molbom, ako želi izraziti ljubav, nježnost ili kakav drugi osjećaj prema sugovorniku. Sličnu uporabu vokativa u stilističkoj funkciji nalazimo i u turopoljskim govorima: *tāto*, *znāste to?*... (Šojat 1982:395).

Dvosložna ženska i nešto rjeđe muška imena (obično hipokoristici nastali pokraćivanjem osnovnoga imena) mogu također tvoriti vokativ na -o. Nije neobično što se upravo kod te kategorije češće nego kod općih imenica pojavljuju vokativni oblici. Izravno se obraćamo najčešće ljudima, i to oslovljavajući ih ili obraćajući im se njihovim osobnim imenima. I kod imena se, kao i kod apelativa, u neutralnom govoru češće rabi nominativ, a ako se sugovorniku obraćamo iskazujući osjećaje prema njemu uporabiti ćemo vokativ. Tako će se prijekor, negodovanje, ljutnja osim intonacijom izraziti i vokativnim nastavkom: *Māro*, *Māro*, *ne vālja ti to*, *Štęvo*, *kaj tę dęlaš* (Dubovec kraj Gornje Stubice¹). Kad se nekoga oštrije doziva, u nekim se govorima također rabe vokativni oblici: *Jōzo*, *đđi sīm!* (Podravske Sesvete). U turopoljskim se govorima, naprotiv, u tom slučaju rabi nominativ, a vokativ kad se želi izraziti molba ili kad se nekoga nježnije zove (Šojat 1982:395). U Dubovcu će se uporabiti vokativ kad se nekome želi posebno skrenuti pažnja ili upozoriti na što: *Zōro*, *nāj tōga vęřųvati*. No, vokativ se može pojaviti i u potpuno neutralnom iskazu: *Jāno*, *kām ideš?* (Virje). I u bilogorskim govorima hipokoristici ženskih osobnih imena mogu imati vokativ, npr. *Bāro*, *Kāto* (Lončarić 1986:172).

Ovdje ću spomenuti i hipokoristike kajkavskih ženskih osobnih imena tipa *Zōričęk*, *Jęličęk*, *Māričęk*, *Ānčęk* (Dubovec) i *Nāđęk*, *Kāčęk*, *Māřęk* (Podravske Sesvete) koji su oblikom nominativi, ali se rabe samo u vokativnoj službi, tj. samo u izravnom obraćanju ili dozivanju (npr. u dubovečkom govoru *Ānčęk*, *đj pręjđđi v dučān!*). Ne može se reći **Marek je došla*, a nema ni drugih padeža. Ti su hipokoristici u većini slučajeva u ekspresivnoj uporabi, njima se izražava nježnost, ljubav ili kakav drugi pozitivan osjećaj. Na to upućuje već sam njihov oblik deminutiva (kod imena tipa *Zōričęk* radi se o dvostrukoj umanjenci). Hipokoristici muških osobnih imena na -ek (*Francek*, *Štefek* i sl.) imaju sve padežne oblike: N *Štefek*, G *Štefeka*, D *Štefeku*, a vokativ je oblikom jednak nominativu *Štefek*.

U ovom su članku navedeni primjeri iz samo nekoliko kajkavskih govora i to zbog ograničena prostora, ali i zbog malog broja istraženih govora. Istraživanje bi svakako trebalo proširiti na veći broj govora da se dobiju što potpuniji podaci koji bi pokazali u kojoj se mjeri vokativ u kajkavskom dijalektu u nekim kategorijama imenica još uvijek čuva. Sasvim sigurno već sada možemo tvrditi da se posebni oblici za vokativ nisu

¹ Najsrdačnije zahvaljujem kolegici Vesni Čehulić na podacima za dubovečki govor.

posve izgubili. Kod općih se imenica, koje najmanje čuvaju poseban vokativni oblik, i kod imena u neutralnom govoru, za izravno obraćanje rabi nominativ.

Dijelektolozi su se u dosadašnjim istraživanjima kajkavskih govora najviše zadržavali na fonološkim osobinama, dok su pojedina gramatička pitanja, sintaksa i druge osobine govora ostale po strani. Nadam se da će se početi istraživati i ta važna pitanja.

Literatura

- Babić, Stjepan, Dalibor Brozović, Milan Moguš, Slavko Pavešić, Ivo Škarić, Stjepko Težak. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb : HAZU i Globus.
- Finka, Božidar. 1977. Dugotočki čakavski govori. *HDZ IV*. Zagreb.
- Finka, Božidar, i Antun Šojat. 1968. Govor otoka Žirja. *Rasprave Instituta za jezik*, knj. 1. Zagreb.
- Jedvaj, Josip. 1956. Bednjanski govor. *HDZ I*. Zagreb.
- Junković, Zvonimir. 1972. Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta. *Rad JAZU*, knj. 363. Zagreb.
- Kalinski, Ivo. 1987. Imenički morfološki sustavi u govoru Črečana. *Rasprave Zavoda za jezik*, knj. 13, Zagreb 1987.
- Kalinski, Ivo, i Antun Šojat. 1973. Zelinski tip govora. *Rasprave Instituta za jezik*, knj. 2. Zagreb.
- Lončarić, Mijo. 1986. Bilogorski kajkavski govori. *Rasprave Zavoda za jezik*, knj. 12. Zagreb.
- Hrvatski kajkavski pisci I—II*. 1977. *Hrvatski kajkavski pisci I—II*. Priredila Olga Šojat. Zagreb : Matica hrvatska, Zora. (Pet stoljeća hrvatske književnosti)
- Skrljarov, Miho. 1962. O vokativu. *Rad JAZU*, knj. 327. Zagreb.
- Šojat, Antun. 1982. Turopoljski govori. *HDZ VI*. Zagreb.

ON REMNANTS OF THE KAJKAVIAN VOCATIVE

Summary

It can be said that in most cases the vocative has the same form as the nominative in Kajkavian sub-dialects. The author gives rare examples of the use of the vocative of common nouns and disyllabic proper names which have a stylistic value.